

Reflections in a golden I

Een Inleiding

Uit Mark Kinet en Luc Moyson (Red) Grootse patiënten, kleine therapeuten. Narcisme & Psychotherapie. (Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 2005 p 7-19)

Mark Kinet

*Je denkt: er was een tijd, niet lang geleden, waarin
Ik botten had die zacht waren als zijde. De meiden
Giechelden, ze wogen me en schommelden mijn wieg.*

*Er was een tijd dat ik mocht denken: Kijk, ik ben
Van marsepein. En als dat niet beviel, dan dacht ik:
Kijk, zilverpapier. Of een kaars, dan kon ik branden.*

*Jongen en meisje tegelijk; ik zoende mijn eigen handen.
Sjoerd Kuyper*

*De wereld lag aan onze voeten,
De tijd bestond nog niet.
We hoefden niets te doen.
Het volstond over onszelf te praten.*

*Aan plezier geen gebrek.
Evenmin aan dukaten.
Nergens stof, overal glinstering.
Eén rode loper de paden*

Die we betraden.

1. Inleiding

Narcisme is een complex onderwerp waarover binnen de psychoanalytische wereld heel wat meningsverschil bestaat. Zo ondermeer over de aard, het tijdstip en het *bestaan op zich* van primair narcisme, over narcisme als ontwikkelingsfase, als structuur of als defensief fenomeen, over 'gezond' en 'pathologisch' narcisme, over de zowel complexe als diverse psycho- en pathogenese. Veel van deze discussies zijn *zogezegd* theoretisch. Vaak hebben ze meer te maken hebben met semantiek, met definities, met verschillen in onderzoeksgebied,

soms helaas ook met het opgeheven wijsvingertje sommige psychoanalytische kringen eigen. Persoonlijk haal ik er dan graag de middelvinger bij. Al was het maar *to keep my fingers crossed* bijv. voor de toekomst van de psychoanalytische therapie.

Me dunkt dat de psychoanalyse zich idealiter ophoudt tussen twee polen. Enerzijds is ze het aan haar wetenschappelijk statuut verplicht te blijven streven naar wat Wallerstein (2002, p. 1253) noemt een '*theory of everything*'. Anderzijds en gelukkig maar is deze theorie in een Bioniaanse formulering 'ongesatureerd'. Dit laat dan toe de diversiteit en de particulariteit van elke psychoanalytische ontmoeting tot zijn recht te laten komen. Bestaan er immers niet zoveel psychoanalyses bestaan als er patiënten en psychotherapeuten zijn? *Il n'y a pas la psychanalyse, il n'y a que de la psychanalyse.*

Ovidius beschrijft in zijn *Metamorfosen* (boek III, vs. 339-510) de ongelukkige liefdesgeschiedenis van Narcissus en de nymf Echo. Het verhaal is in vele versies terug te vinden op het *world wide web*. Behalve de ziekelijke eigenliefde vallen enkele bijkomende elementen gemakkelijk te weerhouden: om te beginnen Leiriope als bewonderende moeder en verder ijdelheid, arrogantie, minachting, autocentrisme, grandiositeit, gebrek aan empathie, onzeker lichaamsbeeld, zwakke afgrenzing tussen zelf en object, afwezigheid van duurzame banden, gebrek aan substantie. Er is een onvermogen lief te hebben. Opgesloten in een spiegelpaleis of in een echokamer is er voor Narcissus bovenal desolaatheid en een afgrondelijk psychisch lijden. Het *golden I* blijkt een gouden kooi te zijn.

2. De introductie van het narcisme-concept

Freud introduceert het narcisme officieel in 1914 als een begrip dat zoals sadisme, masochisme en exhibitionisme is komen los te staan van zijn oorspronkelijke betekenis van seksuele perversie. Uit de terugtrekking van libido die hij reeds bij de paranoia van Schreber (1911) had vastgesteld alsook uit het mentale leven van kinderen en primitieve volkeren met hun overwicht van gedachtenalmacht en magie (1912) leidt hij *twee soorten* narcisme af.

Er is een vroegtijdige *fase* van zogenaamd *primair* narcisme. Het is een fase die door verschillende latere invloeden wordt verduisterd en waarin het kind alle libido in zichzelf zou hebben geïnvesteerd. In eerste instantie is dit primair narcisme voor Freud het gevolg van een nieuwe psychische actie die de overgang bewerkstelligt van auto-erotisme via zelfliefde naar de latere objectliefde. Als we het onderscheid willen handhaven tussen een periode van anarchie van de seksuele driften en een eerste periode van unificatie gaat het bij primair narcisme dan ook om een *primitieve fase van Ik-vorming*.

Het *secundair* narcisme is dan een fenomeen waarbij libido naar het Ik wordt *teruggetrokken*. Voorbeelden zijn de parafrenie, de slaap, lichamelijke ziekte enz. In deze secundaire hoedanigheid evolueert het narcisme naar een permanente *structuur* waarbij er een economische balans ontstaat tussen Ik- en objectlibido. Er is dan een stase van libido in het Ik die door geen enkele objectbezetting ongedaan kan worden gemaakt. We zouden hierin de twee parallelle sporen van Kohut (1971, 1977) kunnen herkennen: het narcistische en het objectrelationele spoor.

Ook ontstaat in deze fase het *Ik-ideaal* als een permanente narcistische formatie, voorbode van het geweten. Hiermee gaat een passief-actiefomkering gepaard. Waar we als baby niets hoefden te doen betekent groei iets *moeten* doen om narcistische gratificatie te verdienen. Lacan (1975) zal later het onderscheid tussen het ideaal-Ik en het Ik-ideaal uitwerken. Het

Literatuur

- Balint, M. (1952), *Primary love and psychoanalytic technique*. London: Tavistock.
- Balint, M. (1968), *The basic fault. Therapeutic aspects of depression*. London: Tavistock.
- Bion, W. R. (1982), *The long Week-end*. Abingdon: Fleetwood Press.
- Brenner, C. (1955). *An elementary textbook of psychoanalysis*. New York: Int. Univ. Press.
- Chasseguet-Smirgel J. (1975), *L'idéal du moi*. Paris: Tchou.
- Green, A. (1983), *Narcissisme de vie, narcissisme de mort*. Paris: Minuit.
- Freud, S. (1910), *Een jeugdherinnering van Leonardo da Vinci*. C.R. 2. Sigmund Freud-Nederlandse editie. Amsterdam: Boom.
- Freud, S. (1911), *Psychoanalytische opmerkingen over een autobiografisch beschreven geval van paranoia. Het geval Schreber*. ZG. 4. Sigmund Freud-Nederlandse editie. Amsterdam: Boom.
- Freud, S. (1912), *Totem en taboe*. C.R. 4. Sigmund Freud-Nederlandse editie. Amsterdam: Boom.
- Freud, S. (1914), *Ter introductie van het narcisme*. P.T. 1. Sigmund Freud-Nederlandse editie. Amsterdam: Boom.
- Freud, S. (1917), *Rouw en melancholie*. P.T. 1. Sigmund Freud-Nederlandse editie. Amsterdam: Boom.
- Freud, S. (1920), *Aan gene zijde van het lustprincipe*. P.T. 1. Sigmund Freud-Nederlandse editie. Amsterdam: Boom.
- Freud, S. (1923), *Het Ik en het Es*. P.T. 3. Sigmund Freud-Nederlandse editie. Amsterdam: Boom.
- Grunberger, B. (1975), *Le Narcissisme*. Paris: Payot.
- Hartmann, H. (1950), Comments on the psychoanalytic theory of the Ego. *Psychoanalytic Study of the Child*, 5, 74-96.
- Kernberg, O. F. (1975), *Borderline Conditions and pathological Narcissism*. New York: Jason Aronson.
- Kohut, H. (1971), *The Analysis of the Self*. New York: Int. Univ. Press.
- Kohut, H. (1977), *The Restoration of the Self*. New York: Int. Univ. Press.
- Lacan, J. (1966), *Ecrits*. Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1975), *Le séminaire. Livre I. Les écrits techniques de Freud, 1953-54*, ed. Jacques-Alain Miller, Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1986), *Le séminaire. Livre VII. L'éthique de la psychanalyse, 1959-60*, ed. Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1991), *Le séminaire. Livre VIII. Le transfert, 1960-61*, ed. Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1994), *Le séminaire. Livre IV. La relation d'objet, 1956-57*, ed. Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil.
- Lacan, J. (1998), *Le séminaire. Livre V. Les formations de l'inconscient, 1957-58*, ed. Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil.
- Laplanche, J. en Pontalis, J.-B. (1967), *Vocabulaire de la psychanalyse*. Paris: P.U.F.
- Lasch, C. (1978), *The culture of Narcissism: American life in an Age of diminishing expectations*. New York: Norton.
- Lyotard, J.-F. (1979), *La condition postmoderne*. Paris: Minuit.
- Mahler, M. S., Pine, F., and Bergman A. (1975), *The psychological birth of the human infant*. London: Hutchinson.
- Rosenfeld, H. (1987), *Impasse and interpretation*. London: Tavistock.
- Tustin, F. (1986), *Autistic barriers in neurotic patients*. London: Karnac Books.

- Wallerstein, R. S. (2002), The trajectory of psychoanalysis. *Int. J. Psychoanal.* 83, 1247-1267.
- Winnicott, D. W. (1958), *Collected papers: Through paediatrics to psychoanalysis*. London: Tavistock.
- Winnicott, D. W. (1964), *The maturational processes and the facilitating environment*. New York: Int. Univ. Press.
- Winnicott, D. W. (1971), *Playing and reality*. London: Tavistock.